

גיליון מיוחד לחג הפסח

מאת הגאון רבי מיכאל זכריהו שליט"א

גיליון ב'

*

~ מהדורא מיוחדת לידידי מערכת 'המאורות' ~

יציאת מצרים - זכרון העבר או חווית ההווה?

שני עניינים יסודיים ומרכזיים צריכים ללוות כל יהודי בימים שקודמים לחג הפסח ולהמשיך עמו בימי חג הפסח עצמו.

האחד תלוי בידיעה, והשני תלוי בידיעה שיש בה הפנמה, אשר תכליתה להביא לשינוי מעשי במהלך ואורח חייו של האדם.

א. עליו להכיר בסגולת ימים נעלים אלו, לידע כי זו תקופה מרוממת ומקודשת, וממילא לנצל לשאוב ולספוג בנפשו את הכוחות וההשפעות הטמונים בקרבה, כי השפע הרוחני אשר הוטבע בהם גדול לאין ערוך.

ב. על האדם לדעת מה מכיל בתוכו המושג "בן חורין"! כדי שידע לאן לשאוף, למה לצפות, להיכן יוכל להגיע אם יקנה את ערך ומהות ה"בן חורין" שבו ובאמצעות כך ידע מהי עבודתו ומה תפקידו כאן עלי חלד.

ונפתח בהרחבת היריעה לגודל נחיצותה, ויהיו הדברים לתועלת לכל מבקשי ה' העולים בדרך השלימות.

ותחילה נציג כמה תמיהות לעורר לב המעיין:

א. בפסוק ממנו אנו לומדים את החיוב בהעברת המסר לדורות הבאים ישנו דיוק לשון המצריך את תשומת לבנו, וכך נאמר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר" וכו'. והנה, לכאורה היה לו לומר "והגדת לבנך ביום הזה", שהרי הציווי עוסק ומדבר על חובת האדם בכל שנה ושנה לספר ולתאר לבניו אחריו את סיפור יציאת מצרים, אם כן אפוא הציווי הוא על היום הזה בהווה, ולא על היום ההוא שמשמעותו לשון עבר? אתמהה!

ב. בצורת אכילת קרבן הפסח נצטוו ישראל - "וככה תאכלו אותו, מתניכם חגורים ועליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה" (שמות יב, יא).

וכאן יש להציב קושיא המורגשת במלוא עוצה:

מה פשר החיפזון? דבר שלא רק שלא מצינו בשום מצוה, אלא אדרבה, אנו יודעים כי שאר מצוות צריכות להעשות בניחותא, במתינות מתוך ישוב הדעת, מתוך התבוננות,

כדי שיהיה אפשר לקיימן כדבעי, ומה אם כן פשר החיפזון דוקא במצוה זו בהיותה נעשית?!

ויתירה מכך, אם אכן יש איזשהו מסר שאותו יש להפיק מהחיפזון, מדוע אינו נוהג לדורות?

ג. בנוסח ההגדה יש גירסאות חלוקות בפיסקא "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים", ישנם הגורסים "להראות את עצמו". ויש להתבונן מה החילוק בין שתי הגירסאות הללו?

ד. ברכת ההלל שבהגדה מסתיימת במילים "ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה". וגם כאן חלוקות הדיעות, האם כוונת בעל ההגדה "ונאמר" לשון עתיד או "וְנֶאֱמַר" לשון עבר, או שמא שתי הלשונויות במשמע?

וכן מה הכוונה שירה חדשה וכי יש שירה שאינה חדשה?!

ה. בפסוקי ההלל אנו אומרים "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". ויש ליתן את הדעת, מהו לשון זה היום עשה ה', מה פשר ענין העשיה המיוחדת ליום הזה, עשיה אשר עשה ה'?!!

ומהו נגילה ונשמחה בו, שמחה המיוחדת לעיצומו של יום?!

השפע מתחדש בכל שנה

בביאור הדברים יש להקדים כי הנה יזועים דברי רבותינו ז"ל בענין מועדי ישראל בכלל, והמושג של מאורעות הזמן בפרט, שבכל התרחשות שאירעה לעם ישראל בהשגחה העליונה הרי שבזמן עצמו מוטבע אותה בחינה של שפע אשר מכוחה נושעו או התקרבו להקב"ה באותה תקופה, וכבר הודיעונו צדיקי הדורות כי השפעה זו מתחדשת בכל שנה ושנה מחדש באותו זמן באופן שיש בכוחו של כל אדם, לו רק ישכיל לנצל זאת, להטעין עצמו מאותה השפעה ולקחתה עמו כצידה לדרך למשך ימות השנה.

ברכת האש במוצאי שבת – כאילו נתחדש עתה"

ונראה לחדד נקודה זו:

הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קנט) נתן טעם על כך שלא מברכים במוצאי שבת על שאר דברים שנבראו, אלא רק על האש, מפני ששונה נר שנאסר בשבת וכל מוצאי שבת חזר להיותו, והוא כאילו נתחדש עתה. דהיינו, שיש בו כח והתגברות יותר מאשר הדלקת אש בשאר ימות השבוע.

וכל כך מדוע?

כיון שמוצאי שבת זהו זמן יצירת האש, ולפיכך פרק הזמן שבו נוצר הדבר מהווה שעה שבה מתחדשים הכוחות העמוקים שנחקקו אז והתגלמו בעבר ומכוחם נפעלה הפעולה ונוצר האש, וכשמתעורר הדבר אזי באופן ישיר הוא מתחדש באותו זמן בכל שבוע ושבוע.

נמצא אם כן שמהות ההתחדשות אינה ענין סגולי בלבד, אלא ענין שמוטבע בטבע דהיינו שכך היא מציאות הבריאה, כמובן באופן הטבעי אשר כל יסודו הוא בעצם נס, כידוע, שיש נס גלוי ויש נס נסתר, והטבע הוא נס נסתר, והדברים ארוכים ובמקומם הארכנו בהם.

ואם נבוא לבאר זאת בנידוננו, נאמר שתכלית חג הפסח - אשר הוא ללא ספק היציאה מעבדות לחרות - מתחדשת בכל שנה ושנה!!! רק נדרשת מהאדם תשומת לב יתירה לבל ישגה בדמיונות למען יוכל לקחת מאותם ימים את הכלים הנדרשים כדי לצאת מעבדות לחרות, לצאת מאותם ככלים האוסרים את נפשו ונשמתו מלעלות ולפרוץ עוד ועוד ברוחניות.

כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים

רבים ממפרשי ההגדה, ישבו על המדוכה על מנת להבין הכיצד זה יראה אדם את עצמו כאילו יצא ממצרים? מהי הדרך לכך?

ישנו מנהג הנהוג בקרב כמה קהילות שהיה בעל הבית נוטל צרור על שכמו ומראה בעצמו כאילו יצא זה עתה ממצרים, כאילו הגיע זה עתה מדרך ארוכה. היו שנהגו אף ליטול את צרורות האפיקומן קשורות על שכמם מהמצצה של יחץ, נוקשים על הדלת ובאים סמוכים על מקלותם, ובני הבית היו חוקרים אותם מאיפה הם באו. והם עונים: "ממצרים". "לאן אתם הולכים?" "לארץ ישראל". ומה היה במצרים? וכך כל אחד מספר כיז ה' הטובה עליו על הצרות שעברו במצרים, על עבודת הפרך, על עשר המכות, ועל קריעת ים סוף. וכל זאת כדי להמחיש לבניו כיצד היה אז ולקרב את הדבר אל החוש ככל שניתן למציאות העכשווית, ועדיין יש מקום להרחיב ולבאר בדבר לגודל חשיבותו.

צורה וחומר - ישראל ומצרים

המהר"ל (גבורות ה', סוף פרק ד) מייסד יסוד וכותב שבכל דבר יש חומר ויש צורה, וכפי רוממותו של הענין, כן התגברות הצורה שבו על החומר, והנה ישראל הם הצורה ומצרים הם החומר ובהיות ישראל במצרים נתונים למרמס תחת ידם, היה זה שיעבוד הצורה לחומר ובשעה שיצאו ממצרים, היה זה שחרור הצורה מהחומר והתגברות הצורה על החומר.

ובדומה לכך מובא ב'קדושת לוי' (לשבועות ד"ה בשולחן ערוך):

"שבכל שנה, בעת שאנחנו בני ישראל מקיימים מצות הבורא ברוך הוא, היינו מצות השבתת חמץ ואכילת מצה בפסח ושאר מצוות התלויות בה, אזי נתעורר עלינו בחסדו הגדול הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים, הארה גדולה מאוד בשכר המצוות שקיימו, כמו כן גם אנחנו מבני בניהם כשאנחנו מקיימים המצוות אזי אנחנו מקבלים גם כן הארה שהיה לאבות בפסח, ולכן אנו אומרים בפסח 'זמן חירותנו', ובשבועות 'זמן מתן תורתנו', כי מתעורר עלינו כך זמן חירות וזמן מתן תורה כפי מעשינו הטובים וקיום מצוותיו".

על ידי קיום מצוות החג מעוררים את ההארה

והנה יציאת מצרים היה על ידי הקדוש ברוך הוא בכבודו, וכן מתן תורה מפי הקדוש ברוך הוא, "אנכי" ו"לא יהיה" מפי הגבורה שמענום, וכשם שהוא חי לעד וקיים לנצח כן דבריו חיים וקיימים לעולם, לכן על ידי קיום מצוותיו אנו מעוררים בכל דור ודור זה ההארה, בפסח זמן חירותנו ובשבועות זמן מתן תורתנו, נמצא אנחנו מקבלים הארה קדושה מההארה הגדולה שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים ובשעת מתן תורה".

בדומה לזה כתב גם ה'מאור עיניים' פרשת מקץ. ומן הראוי לציין, כי בתמצית הובאו הדברים גם במחצית השקל (אורח חיים סי' תסח, ס"ק טו): "ונודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה, כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא". הוא אשר דיברנו, בכל שנה ושנה ברגעים אלו של מועדי ישראל מתעוררת בעולם הארה ויורד לעולם שפע כשם שהיה באותו הזמן ממש בעבר.

והגדת לבנך ביום "ההוא"

כיוצא בדבר ביאר ה'שפת אמת' (פסח תרמ"ז ד"ה בגדה ביום ההוא) בטעם מה שנאמר בפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא", ותמהנו לעיל, היה לכאורה צריך לומר 'ביום הזה', שהרי מדברים על פסח שבכל שנה, אך טעם הדבר מבואר היטב, כי על ידי מצות הפסח מתעוררות הארת הימים האלו של אותו היום ההוא של יציאת מצרים. ומעתה, שביום הפסח מתעוררות ההארות של יציאת מצרים, הרי הוא זמן המסוגל להתגברות הצורה של החומר כפי שהיה בעת שיצאו בני ישראל ממצרים. הוא שאמר בעל ההגדה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", לפי שמכח יציאת מצרים מתעוררת בכל שנה אותה הארה ועל ידיה יכול כל אדם לצאת ממצרי הנפש ולהגביר את הצורה על החומר העכור, עד שהרי זה כאילו הוא יצא ממצרים.

סיבה או מסובב – יסוד נפלא ממרן הגר"י אדלשטיין שליט"א

זיכני ה' לשמוע בזה יסוד נפלא ממו"ר מרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין שליט"א כלפי ההתבוננות שצריך להיות ליהודי על חגי ישראל בכלל. אנו מבינים שאנו חוגגים את חג הפסח בעבור שיצאנו ממצרים, וכן הוא בכל החגים, התפיסה הרווחת היא שמאורעות העבר הם הסיבה והטעם לקביעת המועדים בהווה, בכל שנה מחדש.

וביותר, כיון שקרה מה שקרה, כל חג ומאורעותיו שלו, ומכוחו נגררה ובאה השפעה גדולה ממרום להושיענו, על כן אנו פועלים לעורר ולהתעורר מכח אותם כוחות אף היום דהיינו בכל שנה ושנה.

אך האמת אינה כן, אלא אדרבה, אותם השפעות של גאולה וחירות, שמחה וישועה, פדות והצלה, תורה והודאה, שזכינו וניתנו לנו כעם ה' בחגי ישראל הם שורש הענין! כלומר, הם הסיבה ולא המסובב, שהואיל ורצה הקב"ה לתת לנו, בחסדו יתברך עלינו, לכן גילגל את כל מהלך השיעבוד והגאולה עד תהליך התהוותינו לאומה הנבחרת מכל העמים להיות ראויים לקבל תורת ה'.

ומכיון שכך, אין לך לומר שבגין כך שנגאלנו מהיות עבדים ומשועבדים בפרך במצרים, אנו חוגגים, אלא מחמת הזמן המסוגל שבא עלינו, בו קיבלנו במתנה כוחות והשפעות גבוהות של חירות וגאולה, ואשר בזכותן התגלגל ענין השיעבוד כולו, אנו תפילה ותקוה שנזכה לקלוט ולשאוב שוב את אותן השפעות רחניות נשגבות ומכוחן להמשיך ולעבוד את הקב"ה ולהרגיש קרבת אלוקים.

והדברים נפלאים ועמוקים!

שאם נהיה כנים בדברינו, לאור האמור הנמר, כי אין יציאת מצרים סיבה לחג אלא – החג סיבה ליציאת מצרים!!

ולפי זה נוכל להבין, ולו במעט, עד כמה חשיבות יש לעצם ההארה והכוחות הנשגבים הטמונים במהות ימי החג הללו.

לראות או להראות

ומעתה יאיר האור על השינוי בנוסחאות ההגדה בכך שנאמר כי אלו ואלו דברי אלהים חיים. שתי הגירסאות אמת ויסודם אחד.

אכן, ברוב ההגדות הלשון היא "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". סיבת הדבר נעוצה בכך שבאותו זמן, דהיינו ליל ט"ו בניסן, עד למחרתו, הוא היום בו יורדת ממרום אותה השפעה של יציאה לחירות שהיתה אז. כי כך הטביע הקב"ה במציאות הזמן להיות מסוגל לכל עניני החירות, חיזוק האמונה וקבלת עול מלכותו יתברך. ולכן אל יחשוב אדם שבקיימו את מצוות הלילה ומצות והגדת לבנך הרי הוא רק מעלה על נס הזיכרון את מה שהיה אז ותו לא, אלא יותר ויותר מכך, הוא מתעורר בדבר שקיים כעת, דבר שבמציאות קיים עכשיו לא רק דברים של היסטוריה בלבד. לכן נתנו חכמים דגש על חיובו לראות את עצמו כאילו עכשיו – ממש עכשיו - הוא יוצא ממצרים, כיון שזו האמת וכן צריך לראות בפועל את עצמו!!

אולם, הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק שביעי ה"ו) שינה וכתב "להראות", משום שהוא אינו מבאר את גדר מציאות החג אלא את החיוב המעשי שרובץ על האדם, שכך היא דרכו בכל חיבורו הגדול, לציין להלכות מעשיות בלבד.

בקיום מצוות ליל פסח – האדם "מראה" את עצמו

וכאשר ישאל השואל, כיצד לקיים זאת? היאך נוכל לקיים את מצוות הלילה באופן הראוי ביותר להם?

יבוא הרמב"ם וישיבנו:

על ידי שִׁירָאָה את עצמו כאילו הוא שם, יעשה פעולות של המחשה ממש כאילו הוא יוצא ממצרים ומתחיל להתנהל ולהתנהג כבן חורין, לכן כתב לשון "להראות", בכדי להורות על כך, ויהיו הדברים מתקיימים בקיום המצוות הרבות הקיימות בלילה, אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות והכל בהסבה דרך חירות, וזהו "להראות".

לקרב הנס אל החוש – כאילו המעשה קרה לו בפועל

סיוע לדברים נקבל כאשר נציג את שכתב הגאון רבי שמחה זיסל זיו מקלם, בספרו "חכמה ומוסר", ויהיו לנו הדברים למאורות.

בתחילת אמריו הוא תמה:

"מעודי הייתי נבוך בזה, איך יוכל האדם לקיים הלכה זו, והלא אמרו "חייב", וכל מקום שאמרו חייב, חובה הוא, ואיך יוכל האדם לקיים הלכה זו, שיראה בעיניו כאילו הוא יצא ממצרים, ולפי מצבי הדל אי אפשר זאת, ולא אבין איך יוכל אדם לחשוב זאת בעיניו, כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים? ואם יש אדם גדול במדרגה זו לחשוב זאת, איך נפסק הלכה זו לכולם? והלא לא רבים יחכמו כל כך?"

אלא, הוא מבאר, חז"ל חידשו לנו חידוש נורא ועצום בהבנת נפש האדם:

"כי אי אפשר לו לאדם להבין היטב לאשורו שום דבר שכלי רק על ידי ההתקרבות לחוש. והנה, עיקר מצות חג הפסח וזכרון יציאת מצרים, רק שיתברר לאדם שכר ועונש, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל סוף פרשת בא, כי נתברר שיש לעולם מנהיג

ומשגיה, ויעניש למצרים על זדון לבם, והיטיב לעמו ישראל בעבור ששבו אליו ושמרו משמרתו וזעקו אליו.

והנה דבר שהיה לפני כמה שנים, שתעשה עליו רושם ההתפעלות הזאת, שראוי להתפעל זה, אי אפשר בפשוטו, על כן באו חז"ל ויעצו לנו לקרב אל החוש, דהיינו לצייר ציור אמיתי, אילו היה עבד והיו מוציאים אותו משם, מה היה חושב אז? היה מתבונן גדולת האדון המוציאו, והיה מוסר עצמו וכל אשר לו לאדון לעולם, ועל ידי ציור הנ"ל תעשה זכירת יציאת מצרים רושם חזק עליו. ונמצא כי אין כוונתם לחייב כאילו הוא יצא, זה אי אפשר רק לגדולי החכמים, אבל באו לחייב את האדם, לקרב הנס של יציאת מצרים אל החוש, היינו לצייר כאילו המעשה קרה לו בפועל, ועל ידי זה יתפעל מהנס, ויראה כי יש לעולם אדון ומנהיג ואותו נירא, ואותו נעבוד סלה, וטוב לנו סלה".

(חכמה ומוסר מאמר כז)

הפלא ופלא!!

נמצא שיסוד הדברים אחד הוא!

אם יראה את עצמו כאילו ממש זה עתה יצא ממצרים, ממילא יקל עליו להראות את עצמו באותו המצב, ויקרב הדבר אל השכל והחוש.

רק תתאר את עצמך, עבד מושפל ונרמס עד עפר, ללא יכולת אפילו לחשוב על חירות או הדומה לה. והנה, מגיע אדון, רחמיו נכמרים עליך, והוא פודה אותך, נו, חשוב נא מעט, איך תוֹדָה לאותו האדון???

היית נעשה עבד עולם לאותו אדון!!

זהו אפס קצהו, טיפה מן הים הגדול, מההודאה לבורא יתברך...
"ויראה כי יש לעולם אדון ומנהיג ואותו נירא, ואותו נעבוד סלה!!"

יציאה בחיפזון – מדוע?

ולאור האמור נשכיל ונבין, מדוע הורה הכתוב על כי עשיית המצוות באותו לילה חייבת להיות בחיפזון.

אכילת המצה בחיפזון במשך הלילה, מתחילתו ועד חצות הלילה, או לכל המאוחר עד עלות השחר, מסמלת את יציאת בני ישראל בחיפזון, ונועדה להזכיר לנו את נס היציאה. וכאן עומד הבן ושואל - וכל כך למה?! מדוע לא יצאנו ממצרים בניחותא?!

לשמור את הרגע שמתעורר בו רצון ה'

ועלינו להודיעו כי לא רק זיכרון העבר בלבד יש כאן, אלא מסר נצחי לכל דור ודור, לחיי התוכן בחיינו, כפי שמייסד רבי צדוק הכהן מלובלין, בפתח ספרו "צדקת הצדיק":

"ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריכה להיות בחיפזון, כפסח מצרים שנאכל בחיפזון, לפי שבהתחלה, כשאדם מנתק עצמו מכל תאוות העולם הזה, צריך הוא לשמור את הרגע שמתעורר בו רצון ה' ולחפוז על אותו רגע, ואחר כך, כיון שנכנס לעבודת ה', שוב ילך במתינות, כדין פסח דורות".

לדבריו, יש בפסח דורות - הנעשה במתינות, בשילוב - פסח מצרים - המתקיים בחיפזון, את החיבור הנכון לעבודת ה'. על האדם להשתדל תמיד להיות בחיפזון, בהתלהבות, להרגיש שאנחנו יצאנו ממצרים! להיות מסוגלים למצות את הרגע עד תומו, לא רק בליל פסח, אלא לאורך כל השנה כולה.

ולא זו בלבד.

ביטחון בלתי מסופק בה' יתברך

אחד היסודות הגדולים בהווית אמונתנו ויהדותנו נמצא בתוכן ענין החיפזון - שתכליתו מורה על האמונה:

כי לשם קיום קרבן פסח אין די באכילה בעלמא. האדם האוכל מהקרבן היה חייב להיות כולו שרוי בהנהגה של 'חיפזון', צורה של הכנה אל היציאה ממצרים. וכתב הספורנו (שמות שם) שהדבר בא: 'להורות על ביטחון בלתי מסופק באלקים יתברך, בהיותם מכינים עצמם לדרך בעודם בבית כלא'.

בני ישראל לא הכירו טעם אחר מלבד העבדות, וגם אחרי הניסים הגדולים, הם הורגלו שלב פרעה כבד יותר ויותר, כשהגיע ערב פסח, ונתבשרו על גזרה נוספת, לא היה בכך כדי להבטיח יציאה ממצרים. ולכן הביטחון של עם ישראל ביציאת מצרים נבע רק מהבטחת הקב"ה על ידי משה - 'ביטחון בלתי מסופק'. והלימוד - עבורנו.

כל מצוה ומעשה שאדם עושה, חייב להיות במחשבה של ביטחון חזק ואמיץ שאפשר שהנה הגיעה השעה שישמע קול שופרו של משיח, הנה זה עומד אחר כותלנו, כך שעם כל החשבונות בחיים המעשיים יישאר במצב של הכנה תמידית להיגאל.

זהו הטעם לאותה יציאה חפזה. להורות לנו דרך בעבודת ה' ולהדריכנו באורח עשיית המצוות בצורת "חיפזון". כי פתאום יבוא האדון אל היכלו...

"איני אלא עובר אורח כאן" .. השיב החפץ חיים

אל ביתו של מרן החפץ חיים זצ"ל הגיע יהודי עשיר. כשנכנס, תמה לראות כסאות ישנים ומרופטים, מחוזקים במסמרים שלא ע"י אומן, הוא ציפה לראות נברשות נוי בתקרה או אולי וילונות הדורים וספות מרווחות. אך כל אלו לא היו שם. שהרי היתה הדלות שוררת בביתו של גאון הדור. הרהיב האורח עוז בנפשו להקשות:

"היכן כל רהיטיו וחפציו של כבודו? וכי כך נאה ויאה לגדול שבישראל?"

"זאיה כל הרהיטים שלך?" החזיר לו החפץ חיים. "עד שאתה שואל על שלי, אשאל אותך על שלך"...

"אני רק עובר אורח כאן", ענה היהודי, "עוד מעט אחזור לביתי, ומדוע שאטרח ואקנה רהיטים חדשים רק בשביל זמן מועט שאני נמצא כאן?" תמה.

"גם אני איני אלא עובר אורח כאן בעולם הזה" .. השיב החפץ חיים, ופני העשיר נבוכו. לראות בעולם הזה כמקום עראי אין זו סתם סיסמה אלא תכלית של חיים אשר לה זכו גדולי ומאורי הדורות, יחידי סגולה, אך אם נשכיל לעבוד את בוראנו לפי מדרגתנו ובכלים שניתנו לנו, אולי נזכה גם אנו, ולו רק במעט, לדרוך על מפתן הגאולה, ובתחושה זו אזי נגיע לסיפוק פנימי בעבודת הימים הנצרכת.

ונאמר לפניו שירה חדשה

ומעתה נראה לכאר את המושג של שירה חדשה.

שיר שחוזר על עצמו כמה פעמים כבר אינו נקרא "חדש", שהרי כבר שמעו את נגינתו ותוכן המילים הבוקעים ממנו, וכל שכן שיר שחוזר על עצמו שנים או עשרות שנים, אם כך כיצד אפשר לקרוא לשירת השבח על גאולתינו מלפני אלפיים שנה "שירה חדשה"? ברם, המכוון בזה הוא, כפי שהתבאר לעיל, לאותה שירה המתחדשת בכל שנה בתוקף נעימותה במיתרי הלב בדיוק כפי שהיתה על ידי אבותינו בשעת יציאתם מארץ מצרים, שהרי אין אנו חוזרים על דברים שנאמרו אלא מעוררים את ליבנו באותם תחושות שקיימות בו בכל שנה מחדש, המוטבעות בכח וסגולת הזמן בו אנו נמצאים, ובזה מתעוררים לזמר את השירה אשר היא אותה שירה אשר עליה נאמר שירה חדשה שבחו גאולים על שפת הים!

וינתן לעם לב חדש, לשורר בהם שיר חדש, שיר מפואר ומחודש, על כל שיר מהולל ומקודש.

סיוע לדברים נמצא בהקדים את תמיהת הראשונים שהתקשו בשאלה מדוע אין מברכין על ההלל שבלייל הסדר?

ליל פסח – אין ההלל בתורת קריאה אלא בתורת אמירת שירה

רב האי גאון (הובא בר"ן פסחים דף כו ע"ב בדפי הרי"ף) עונה על כך שבליילה זה "אין אנו קוראין אותו (הלל) בתורת קורין אלא בתורת אומרים שירה". ונראה לכאור את עומק דבריו, על פי מאמר חז"ל המובא לעיל על כך ש"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ומי שמרגיש שנעשה לו נס, ובפרט נס כל כך גדול, הוא יוצא מאליו בשירה ואין צורך לצוות אותו על כך. וממוצא דבר אנו למדים שההלל בליל הסדר שונה משאר אמירות הלל, והוא נאמר על הנס.

לפי זה נוכל להבין גם מדוע שונה אופן אמירת הלל זה של ליל הסדר מדיני הלל הרגילים בכל השנה, שהרי אפשר לאומרו בליילה, למרות שההלל נאמר רק ביום, ונאמר בישיבה ולא כמו הרגילות לאומרו בעמידה, וכמו כן מפסיקים באמצע ההלל בסעודה, והכל מבואר היטב,

מפני שאנו אומרים אותו בתורת שירה, ולכן אין שום הגבלות הלכתיות, כאלו או אחרות, לאופן אמירתו, מפני שהשירה הזאת יוצאת באופן עצמאי מהלב, זו חובת השעה!!! אכן, הדברים עמוקים ומחייבים מאוד!

ונאמר לפניו - עבר או עתיד?

ומעתה נבאר אף את כוונת בעל ההגדה "ונאמר לפניו שירה חדשה" - מה פשרה? האם לשון עבר או לשון עתיד?!

לאמיתו של דבר, מצינו בגירסת חלק מההגדות, את הנוסח "ונאמר לפניו הללויה", וכך היא גירסתנו (ק"ק עדן), אך ישנם נוסחאות, "ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה", וכך גרסו הרא"ש ועוד.

ולפי נוסח זה צריך לומר שהשירה מתייחסת לגאולה בלשון לשעבר, שהרי אחריה אנו קורין הלל. ואמנם, כך היא דעת האחרונים.

אך בפירוש עץ חיים למהרי"ץ על הגדה של פסח מובא, שיש כאן שבעה הילולים, כנגד שבעה עממים שכבש דוד המלך, אך לעתיד, יבוא משיחנו ויכבוש השאר וימלוך על

עשרה עממים, ולכן יש במשנה תשעה הילולים, ונאמר לפניו הללויה, העשירי קדש לה', עד כאן לשונו. הרי לך לגרוס, ונאמר, המורה לעתיד כגירסתינו, וכן מבואר במהר"י אברבנאל, שכתב הוציאנו מעבדות לחירות, כנגד גלות מצרים. ומשעבוד לגאולה, כנגד גלות בבל. ומיגון לשמחה, כנגד גלות פרס ומדי. ומאכל ליום טוב, מצרות יוון, ומאפילה לאור גדול, בכל יום ויום בגלות אדום. ומפני זה, תיקנו בברכה "אשר גאלנו", ירמוז לגלותינו זה, בכל יום מצרותינו. וגאל את אבותינו ממצרים, על הגאולה הכוללת, ואמר והגיענו ללילה הזה, רצונו לומר, כי מרוב הצרות כמעט כילונו, וחסדי ה' כי לא תמנו. ולא זכר את הפסח, כי אם מצה ומרורים, כי בחוצה לארץ, לא נוכל לזבוח את הפסח, עיין שם באורך.

מבואר מדבריהם שלשון ונאמר לפניו שירה חדשה מדבר על העתיד. ונראה לבאר כוונתם ולומר שאולי בעצם אין זו מחלוקת. אלא הוא גם לשון הווה וגם לשון עתיד, וכפי שביארנו, שהגאולה מהגלות אינה אירוע סתמי שהיה בלבד או שיהיה לעתיד לבוא גרידא, אלא הגאולה היא מציאות של זמן אשר בו היא קיימת בכל שנה ושנה מחדש וזה עומק כוונתם "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל". וממילא אפשר ליישב את כל הגירסאות כאחד, גם לשון עבר וגם לשון הווה ועתיד, כיון שאותו זמן מסוגל, ומחמת אשר בו נגאלו, הוא הזמן המתחדש בהווה בכל שנה ושנה והוא הזמן אשר בסייעתא דשמיא מכוחו נזכה לגאולה העתידית, אמן.

זה היום עשה ה'

ומעתה נראה לבאר את כוונת הפסוק בתהילים הנזכר בהלל "זה היום עשה ה' - נגילה ונשמחה בו".

זה היום עשה ה' - היא אותה יצירה מופלאה אשר יצר הבורא במציאות היום מצד הזמן שבו, להיותו יום הטומן בחובו מהות גדולה ונשגבה של השפעות המסוגלות לענין כזה או אחר בכל מועד לפי ענינו.

ובפסח, הבחינה המסוגלת היא ענין היציאה מהעבדות והכניסה לחירות, חירות שבעצם היא עבדות להקב"ה, שהרי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. נמצא שכל מהותו שכל היום היא עשייה של הקב"ה בעצמו במציאות מתכונת הבריאה המופלאה אשר ברא אלא שגלגלה ההשגחה מעין סיבות מסוימות אשר בגינן יסתובב הענין במעטפת של טבע ונס ודרכן יחולו אותן השפעות נשגבות.

וזהו המשך הפסוק "נגילה ונשמחה בו" - נגיל ונשמח בו - ביום!!

נשמח בעצם מציאות היום הגדול אשר זכינו להגיע אליו, לחיות בתוכו, ולחוות את אותה חויה רוחנית נשגבה הטמונה בו, כל אחד לפי הכלים הקיימים בו ולפי גודל הכנתו לקראת הימים הללו.

כיצד ניתן לחוות את היום?

ללא ספק שהסמלים אשר נצטוינו לעשותם ביום הרגל הם מצוות מעשיות, שאם נזכה לעשותן בדקדוק ובהיזור תוך כדי התבוננות בתוכנן, אזי יהיה ניתן להגיע להרגשת אותה חויה רוחנית הטמונה בהם.

אך מעבר לכך, כאשר אדם יושב ועוסק בתורה, ובפרט כשמתעסק בעניני הרגל, בו הוא נמצא, כגון בפסח הוא לומד בעניני החג, מעמיק בדברים, כל אחד לפום חורפיה, הרי

שבכך יוכל להגיע לכחינה נוספת ומחודשת בחוויה הטמונה בעיצומו של יום מקודש זה.

כיצד לשרוד במלחמת היצר?

הנה עד עתה עסקנו בשאלה, מה עלינו לדעת, כעת יש צורך לעסוק בשאלה - מה עלינו להרגיש?

דבר ידוע הוא שיש מאבק איתנים יום-יומי, מאז אותו יום בו נולד האדם, בין החומר לבין הרוח שבו, בין גופו לבין נפשו ונשמתו, החומר מושך ארצה והנשמה שואפת מעלה, החומר מכוון לעבדות גשמית, לַפְתָּם את גופו, להשתעבד ליצריו ותאוותיו מכח החומריות והשיפלות שבו, ולעומת זאת נשמתו שואפת לעבדות מסוג אחר לגמרי, עבדות להקב"ה, וזהו מאבק תדיר שאינו נגמר עד נשמתו האחרונה של האדם. כיצד אם כן יוכל האדם לסלול את דרכו בעבודת ה' על אף הדו-קרב הקשה והמערכה הקוטבית בין שני מרכיביו באופן שיוכל להניח את דעתו. הדברים ארוכים מני ים ורחבים עד מאוד, אך ניגע בנקודה יסודית שודאי תביא מעט מזוז ונטפי עיזוד לאדם המחפש אחר דרך כיוון ומחשבה בענין זה.

הכוחות הפנימיים שיש בכל אחד ואחד מישראל

הנה לפני קריעת ים סוף נאמר (שמות יד, טו) "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו". וביאר הספורנו: "אמנם צעקת משה לא היתה מיראת פרעה וחילו, כי כבר הגיד לישראל את מפלת המצרים ומיתתם, כאומרו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ה' ילחם לכם. אבל היתה צעקתו על שרי ישראל, שהעיזו פניהם באמרם המבלי אין קברים, וחשב בשביל זה שלא ישמעו לו להכנס בים, לפיכך אמר לו מה תצעק אלי בזה, כי אמנם אתה חושד בכשרים, דבר אל בני ישראל ויסעו, ולא ימרו את פיך".

הקב"ה מלמד, כביכול, את משה רבינו, מה היא מדרגתו של כלל ישראל, אשר אם ישמעו הוראה ברורה, אם ימסרו להם את דבר ה', יכנסו הדברים בפנימיותם, ואז ודאי הם עושים כפי שנצטוו. כל הבהלה ששררה שם, כל ההתרעמות שהיתה אז, לא היה זה, אלא כח מכוחות הגוף החומרי שאצל כלל ישראל הוא חיצוני. וממילא שאין להתפעל ולהיבהל מזה, כי מיד שמגיעים אל הפנימיות, מיד כשישמיע את דבר ה', תיכף ומיד יתבטלו כל התרעומות, "ולא ימרו את פיך".

כיוצא בזה מצאנו גם להלן, כאשר משה רבינו ע"ה צעק אל ה' (שמות טז, ד) "עוד מעט וסקלוני", נענה (שם טז, ה) "עבור לפני העם". ופירש שם רש"י "וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז על בני". ובמדרש (שמות רבה פרשה כו) מבואר יותר, וז"ל:

"ויצעק משה אל ה' לאמר. מהו לאמר. אמר לפניו, ריבוננו של עולם, הודיעני אם הורגים אותי אם לאו. אמר לו: מה איכפת לך" ופירש שם בפירוש מהרז"ל: "מה איכפת לך, אין לך אפילו חששא, עבור לפני העם ותראה שלא יגעו בך כלל". והיינו כנזכר לעיל שלפי הנהגתם החיצונית היה נראה שהם עומדים לסקלו ולהרגו. אלא שהקב"ה גילה לו על כוחות פנימיים שיש בכלל ישראל. כוחות שמשה רבינו לא ידע עליהם. והודיע לו, כאשר תראה כוחות אלו "אין לך אפילו חששא". אדרבא, "למה הוצאת לעז על בני".

אינך מכיר את עצמך!! את הכוחות שבך!!

ידיעה זו תפקיע אותנו מכל הרהורי היאוש הפוקדים אותנו. קובלים אנו על עצמנו על העדר עבודה, על העדר התעלות. תמהים אנו על עצמנו כיצד נגיע לדרגת לשמה, והשלא לשמה הרי באמת אינו שוה מאומה, ומה כבר יהיו התוצאות ממעשינו? אמנם כן!

אם רק נגיע ונצליח לנגוע נקודה אחת כחוט השערה, אל הפנימיות, או אז יפתח פתח לשפע של פנימיות.

כשם שמנהיג ביחס לדור מהרהר "עוד מעט וסקלוני", כך עומד לפעמים האדם ומסתכל על עצמו ביחס של פחד. הפחד שלא יוכל לשאת את המשא שחפץ לקבל על עצמו, מתיירא הוא להיפרד מן הגשמיות, להתבדל מן עולם האכילה והשינה, ומתוך פחדיו הוא מתרפה וחדל מלהתעלות. יש ושעה רעה אופפת אותו, ואחר כך נכנס לייאוש, כלום בכוחי עוד להינצל? כלום עוד יש לי תקוה לצאת ממצבי הירוד? והלא כבר קיבלתי על עצמי להתחזק, והנה רואה אני את גודל ריחוקי ומיעוט ערכי, רואה אני שאך להבל ולשווא אנסה להתחזק.

נגד מחשבות אלה רועמת עליו השאלה:

"למה הוצאת לעז על בני?"

כביכול הקב"ה אומר לו, אי אתה מכיר את עצמך, אין אתה יודע על ערכם של הכוחות הפנימיים שבך. הנשמה שבך היא מציאות כשם שהגוף החומרי הוא מציאות ו"נשמה שנתת בי טהורה היא", אין לך אלא לדקור בחומר ולפתוח בו פתח, אל הפנים, כחודו של מחט. ואם רק יגיע לנקודה אחת בפנימיות הרי הוא מובטח בים מלא של סיעתא דשמיא.

זוהי חובת ההרגשה!!

ועל כל אחד לעבוד על עצמו ועם עצמו על מנת להגיע אליה, לנקב על ידי דקירה - ואפילו הדקה ביותר - בחלק החומר שבו, להגיע אל הפנימיות אל נשמתו ודרך כך ירגיש את מה שצריך הוא להרגיש באמת בימי החירות.

זכותם וייחודם של דם פסח ודם מילה

ובזה נראה לבאר ענין נוסף.

בפרשת קרבן פסח נאמר: "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה" (שמות יב, ו).

רש"י על אתר מביא את דברי המכילתא: "מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטת ארבעה ימים, מה שלא ציוה כן בפסח דורות? היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר 'ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים' (יחזקאל טז, ח), הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היה בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר 'ואת ערום ועריה', ונתן להם שתי מצוות - דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה, שנאמר 'מתבוססת בדמיך', בשני דמים וכו', ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה אמר להם 'משכו וקחו לכם', משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה".

והנה, על קרבן פסח נצטוו כבר בראש חודש, כמובא ברש"י (יב, ג): דברו היום בראש חודש שיקחוהו בעשור לחודש. ואם כן, הציווי היה בראש חודש, הלכיקה בעשור לחודש, והשחיטה של הקרבן בי"ד לחודש.

לעומת זאת על המילה נצטוו רק בי"ד בניסן, כפי שכתב רש"י על הפסוק 'זאת חקת הפסח' (יב, מג), ועל כן נתחלקו לשתי פרשיות, שציווי המילה לא מוזכר כלל בדיבור הראשון רק בשני. ונשאלת השאלה:

מהו העניין דווקא במצוות פסח ומילה שעל ידם נגאלו ישראל ממצרים? המהר"ל (גבורות ה' פרק לה) מחדש, שבגלל שהקב"ה רצה לגאול את ישראל באותות ומופתים, והם לא היו ראויים לכך באותה שעה, בעבור זה צוה עליהם דוקא שתי מצוות אלו, פסח ומילה, שהן ההתחלה והבסיס לכל שאר המצוות ועבודת ה'. המילה מסמלת את הסרת התאוות, על ידי אות ברית קודש שחתם בנו הקב"ה על מנת להבדילנו משאר האומות.

והפסח מבטא פרישה מעבודה זרה - משכו ידיכם מעבודה זרה, שהרי השה הוא האליל של מצרים, והיתה זאת מסירות נפש מיוחדת לזכוה את השה בתוך מצרים, כפי שאמר משה לפרעה "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו"!!

"זם פסח וזם מילה". דווקא אלו שני דמים נתן הקדוש ברוך הוא לגאול את ישראל בהם, כי מתחילה היו ישראל עבדים לפרעה - ובשביל המילה היו עבדים להקב"ה, שהרי מפרשים טעם המילה מפני שהוא אות באדם שהוא רשום להיות עבד להקב"ה, שכל עבד צריך שיהיה לו חותם עבדות, כדתנן במסכת שבת (נח, א): אין עבד יוצא בחותם שלו בשבת, עיין שם. וזהו שאנו אומרים 'ועל בריתך שחתמת בבשרינו' (בברכת המזון)."

"ובמילה לחוד לא סגי, כי העבד צריך שיהא עובד, ואם אינו עובד אין כאן עבדות, לכך נתן להם הפסח שהיא עבודה, דבכל מקום נקרא 'עבודה', דכתיב: 'מה העבודה הזאת לכם' (פסוק כו), ועוד נאמר: 'ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה' (שמות יג, ה)."

(מהר"ל בגור אריה שמות יב, ו)

והשאלה כמו עולה מאליה, מאחר שיש ביניהם קשר וגם עשו את שתי המצוות כאחד, בי"ד ניסן, אם כן אפוא מדוע לא נצטוו עליהן יחד?

ההבדל שבין פסח למילה

ומבאר המהר"ל, שהטעם שנצטוו בפסח מצרים שיקחוהו בעשור לחודש, מה שלא נצטוו בפסח דורות, כי פסח מצרים היה פרישה מעבודה זרה - כלומר, שינוי ההשקפה והפיכתם להיות חלק ה' ונחלתו, ודבר זה אי אפשר שיהיה בבת אחת, על כן נעשה הדבר בשלבים, ציווי בראש חודש, לקיחה בעשור, וזביחה בי"ד.

לפי דבריו אפשר להבין את ההבדל שבין פסח למילה, שבמילה לא נצטוו אלא באותו היום, משום שהמילה ענינה פרישה מתאוות, ובזה אדרבה אין לחשוב מדי הרבה, ואין לעשות הכנות, אלא יש לפרוש תיכף ומיד, וכפי שהבאנו לעיל בשם רבי צדוק הכהן מלובלין:

ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריכה להיות בחיפזון!!! אל תחמיצנה...

עלה בידינו מתמצית מאמר זה:

- א. לדעת עד כמה ניתן לקחת מאלו הימים המסוגלים לשפע רוחני גדול ונשגב.
 - ב. לדעת מה אפשר לקחת בפועל מימים אלו, על ידי מעשה, ואפילו מעשה קטן, המעיד על רצון לפרוץ בחומר הגוף ובנפש החומרית כדי להגיע אל הפנימיות ודרך זה לגרום להשפעה גדולה ועצומה עד כדי מהפך של ממש בכל מהותו של האדם.
- וה' יזכנו.